

változatait mutatja be: pünkösdi királynék és királyok, hesspávázás Parajdon, gyergyói királynéültes. „Van még májusfa Keresztúr környékén” című írás zárja a kötetet, mely 50 településről számol be a májusfa állításának változatairól.

A képmellékletben közel 160 fotó, archív és számos saját felvétel tartalmazatosan illusztrálja a kötet írásait. „Izgalmas vállalkozás valamely dramatikus népszokás értelmezése, egykori funkciójának feliderítése, de legalább annyira érdekes az is, hogy miként változott évenkénti életbe játszás során, és mi a jelenkori, élő funkciója. Valamint az is, hogyan viszonyulnak hozzá a résztvevők és a szélesebb közösség.” (137. o.) Ebben az idézett szövegben benne van mindaz, ami Barabás László érdeklődését, kíváncsiságát jellemzi. A szerző jó tollú, olvasmányosan író szakember, és ez a kötet mindezt gazdagon bizonyítja. A sok évtizedes, kitaró gyűjtő és feldolgozó munkája olyan eredményeket hoz, melyek folyamatában és sokrétűen tárják fel a kalendáriumi szokások hagyományozódásának mozgatóit. Rávilágít a vezető, szervező egyéniségekre, esetleg csoportokra, intézmények szerepére. Éles szemmel figyel az évről évre történő változásokra, a megtorpanásokra, a nemzedékek közti feszültségekre stb.

A kották, szövegek közlésével a hagyományápolást, hagyományok felújítását is segíti, mint erre az egyik írásában utal: „Bár nem rendszeresen, de azóta is nyomon követem, figyelem a múromországi betlehemezés alakulását. Örültem, amikor hallottam, hogy 2000 után Somosdon is felújították, és néhány évig betlehemeztek a fiatalok. Amikor egyik diákunk révén megszereztem e játék „szövegekötetét”, nagy meglepetésemre az általam publikált játékleírás (Magyar karácsonyok, Impress kiadó Marosvásárhely, 2001, 130-139.) másolatát hozta, abból tanulták meg. Na tessék, gondoltam, erre is jó a folklórgyűjtő munkája.” (39. o.)

Barabás László legújabb gyűjteményes kötete tanulságos, és sok tekintetben példaadó a szakkutatás számára, ugyanakkor érdekes olvasmány a népszokások iránt érdeklődők számára.

Pál István mesél. Egy nógrádi magyar pásztorember mesekincse. Gyűjtötte, összeállította, szerkesztette, valamint a bevezető tanulmányt írta Agócs Gergely. Hagyományok Háza, Budapest, 2017. 176 p. CD és DVD melléklettel.

Domokos Mariann

A dudás Pál István (1919 – 2015), a nógrádi palóc pásztorkultúra és a magyar hagyományörző mozgalom egyik legismertebb adatközlője volt. Pál Pista bácsi elsősorban a népzeneben és a tárgyalkotó népművészetben kiemelkedő jelentőségű tudáskincséből ezúttal a gyűjtő-szerző-szerkesztő Agócs Gergely prózafolklór alkotásokat, többségükben népmeséket adott közre. De pontosan mi is ez a kiadvány? A kötet felépítése a tudományos népköltési szövegkiadások fejezetrendjét követi (a mesélő hagyományos műveltségi kereteinek, a táj és a társadalmi közegnek, az adatközlő családjának, élettörténetének, folklórtudásának vázlatos bemutatásával). Ugyanakkor csak korlátozottan kapunk információt az adatközlő meseismeretéről és a kötet szerkesztési elveire vonatkozóan. A kiadványhoz szervesen kapcsolódik két audiovizuális melléklet. Közülük a DVD-n látható mozgókép-felvételek képezik a kötet alapját: a közölt szövegek a filmfelvételeken előadott történetek írott változatai. A DVD-felvételek rögzítésére két alkalommal került sor: egy megrendezett gyűjtés alkalmából 2008-ban, valamint szélesebb közönség előtt 2010-ben. Ezen kívül a CD-mellékleten további hat mese hallható, melyek közül négy a kötetben is közölt mesék eltérő szövegvariánsait hozza. A kötet Pál István prózafolklór tudáskincséből tizenöt alkotás összesen tizennyolc variánsát adja. A kiadvány többnyire klasszikus népmeséket tartalmaz, melyek a Grimm testvérek, Arany László és Kriza János jól ismert gyűjteményei nyomán széles körben elterjedtek. A mesék (és egy hiedelemmonda) címmel

vannak ellátva, az azonban nincs feltüntetve, hogy közülük melyek a mesélő és melyek a gyűjtő cím-adásai. A római számmal is ellátott címek az összetartozó szövegváltozatokat jelölik, jelen kiadásnak köszönhetően ugyanis öt, különböző időpontban rögzített mese esetében további összevetésre alkalmas adó hangzó és nyomtatott variánsok állnak rendelkezésünkre. Ez a közlésmód a kötet szerkesztését alapvetően meghatározó szemléleti alapállást tükrözi, azaz azt a tényt, hogy a népmesék írásbeli átírataihoz képest összehasonlíthatatlanul gazdagabb az élő, variabilis szóbeli előadásmód. Éppen ebben jelölhetjük meg a mesekötet legnagyobb szövegfolklorisztikai értékét, hiszen a közreadó e koncepció alapján a variánsok közlésével tudatosan törekedett arra, hogy az élőszavas mesemondás során a meseszövegek alakítása és változatképződései nyomon követhetőek legyenek. A változatok alakításáról elmondható, hogy a mesék cselekményén szinte soha nem módosít a mesélő, azonban mégsem mondja el kétszer pontosan ugyanúgy meséit.

Bár a kötetből ez nem derül ki, Pál István prózafolklor szövegismeretének nem e kiadvány az első publikált lenyomata. Agócs Gergely egy korábbi tanulmányának függelékében a mesélőtől több, az 1990-es évek második felében gyűjtött szöveget is közzétett hiedelmtörténetként (Ördögös muzsikuskok a Felföld hagyományos zenei kultúrájában. In Nagy Ilona et al. (szerk.): Az Idő rostájában II. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára. L' Harmattan, Budapest. 2004, 79–118.). E tanulmányban két olyan szövegtípus is szerepel, amelyeknek egy-egy eltérő szövegvariánsa jelen mesekötetben is helyet kapott. E korábbi szövegközléseket azért tartom érdemesnek megemlíteni, mert kimondottan tanulságos összevetni azt, hogy a Pál István által elmondott szövegvariánsok hogyan változtak a korábbi és a későbbi gyűjtések (1995, 1997 és 2008) között eltelt évtizedben. Számomra ugyanis úgy tűnik, hogy eltérően a 2008 és 2010-ben (időben tehát egymáshoz közelebb álló), a kötetben egymás mellett olvasható variánsok stiláris jellegű változtatásaitól, e szövegek esetében a cselekményvezetést érintő módosítások is azonosíthatók a korábban és a most közzétett szövegváltozatok között, különösen A szegény lány és az ördög (Fonómese) című szöveg esetében. Utóbbit a közreadó „fabulat jellegű hiedelemmondaként” jelölt meg, noha azt a mesekatalógusok tündérmeseként az AaTh/ATU 407B mesetípusként tartják számon. Azért is érdekes ez a tény, mert a szöveg később, 2008-ban rögzített és jelen kötetben közölt változata a mesetípus standard szűzséjéhez sokkal közelebb áll, mint a korábbi verzió. Kár, hogy ez az izgalmas, évtizedeken keresztül átívelő szövegalkotási folyamat reflektálatlan maradt a mostani kötetben.

Jelen szövegkiadást sajnálatos módon nem kísérik tartalmi jegyzetek. Ugyancsak hiányérzet marad az olvasóban a mesélő prózafolklor tudására vonatkozó ismereteket tekintve. Azon kívül, hogy Pál István a szüleitől tanulta a meséket, szinte semmit sem tudunk meg mesekincseről. Nem derül ki, hogy mekkora és pontosan milyen összetételű a „gazdag” mesei repertoár, ahogy elfedve marad sok más alapvető jelentőségű információ is, mint például az hogy a mesemondás milyen funkciót töltött be a mesélő különböző életrészeitében, milyen viszonyban vannak a mesei más műfajokba tartozó folklor tudásával, meseismerete hogyan illeszkedik a helyi, a palóc vagy akár a pásztor mesehagyományba, ugyanígy az sem, hogy milyen szempontok szerint válogatott a közreadó, miért éppen ilyen sorrendben közölte a szövegeket, de még a gyűjtés ideje és körülményei sem tisztázottak minden esetben (például a CD-felvételeknél). Tekintettel arra, hogy mesekötetről van szó, hasznos lett volna meghatározni a típusszámokat, bár néhol még a műfaji besorolás is csak utalásszerű és pontatlan. Összességében véve a jegyzetekben tehát bőven lett volna miről írni, ha a szerző fontosnak tartotta volna, hogy egy értelmező jellegű, többféle olvasói igényt is kielégítő kötetet készítsen. Ennél a pontnál kell visszautalnunk az ismertetés elején szándékosan nyitva hagyott felvetéshez: valójában kiknek is szól ez a kiadvány? Ismeretterjesztő vagy tudományos igényű publikációról van-e szó? Ez

ugyanis a nagyon érdekes kötet áttekintése után sem világos számomra. A kiadvány megelégszik azzal, hogy csak felvillantja a nagy múltra visszatekintő egyéniségvizsgáló iskola bizonyos kutatási szempontjait, következetesen azonban azokat nem viszi végig. Úgy tűnik, hogy anélkül kapunk egy vitathatatlanul érdekes meseválogatást, hogy kirajzolódna a mesélő tudáskincsének alapvonalai. A kötet felépítése alapján inkább szakmai, tartalmilag azonban inkább ismeretterjesztő célkitűzés feltételezhető a kötet mögött. Nem tudjuk, hogy a szerző maga mit gondol, hogyan illeszthető be kötete a szakmai közönség számára összeállított mesegyűjtések sorába, a kötet közművelődési céljait azonban hangsúlyozza: „Ezek között kiemelendő helyen szerepel az élőlészavas mesemondás gyakorlatának népszerűsítése, valamint a hagyományban kiérlelt, autentikus értékek terjesztésének feladata.” (30.) Bár ezen autentikus értékek pontosabb meghatározása elmarad, az bizonyos, hogy a gyűjtő-közreadó néprajzkutató, aki ismeri a tudományos publikációk követelményrendszerét, több évtizedes gyűjtői együttműködés jellemzi mesélőjével való kapcsolatát, akiről szakdolgozatot írt és számos közleményt is publikált, joggal feltételezhető tehát, hogy a folklórszika szakmai elvárásainak könnyedén meg tudott volna felelni e kiadvány is – ha ez szándékában állt volna. Úgy vélem, hogy ettől még nem sérültek volna az említett közművelődési célok, sőt, minden bizonnyal hozzájárult volna a hagyományban kiérlelt értékek meghatározásához is. Mindent egybevetve azt mondhatjuk, hogy jelen kötet a népi kultúra, ezen belül is az élőlészavas mesemondás újabban kialakuló hagyománya iránti érdeklődő nagyközönség számára kiadott fontos szöveggyűjtemény, melyet némi kiegészítéssel a folklórszika is nagy haszonnal forgathat. E kötet alkalmat ad egy jelen ismertetés keretein túlmutató elvi kérdés felvetésére is: megfontolandó, hogy (ha egyáltalán) hogyan egyeztethetők össze a folklórszika szakmai elvárásai és az ismeretterjesztés közművelődési céljai, akár egyazon kiadványon belül is? Amennyiben várhatunk még Pál István folklórszöveg-hagyományából további közleményeket, a fenti szempontok végiggondolása talán nem volna teljesen haszontalan.

Csiki Tamás: Eltűnt falusi világok. A 20. századi paraszti társadalom az egyéni emlékezetekben. Specimina Ethnographica I., Sorozatszerkesztő: Keményfi Róbert. L'Harmattan Kiadó – Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, 2018. 276 p.

Biczó Gábor

Csiki Tamás hatalmas lélegzetvételű és alapvetően hiánypótló könyvet írt, amely egyszerre tart számot a magyar paraszti társadalom világképét meghatározó értékvilág, normarend és általában a mentalitás kérdése iránt érdeklődő szakemberek, valamint az átlagos olvasó figyelmére.

A könyv célja, amint azt a szerző a bevezetésben és a népi emlékezetkutatás elméleti összefüggéseivel foglalkozó első fejezetben leszögezi, hogy az emlékezet narratíváin keresztül a paraszti életvilág működését meghatározó szemléleti horizont átfogó elemzését hajtsa végre. A kutató alapvetően történeti antropológiai hangvételű munkájában kiválóan ötvözi az életvilág különböző színtereire vonatkozó kapcsolódó kurrens társadalomelméletet és a lokális közösségekben felgyűjtött konkrét narratívák értelmezését. Mindemellett a kötet további elvitathatatlan érdeme, hogy folyamatosan reflektál a paraszti emlékezetkutatás tudománytörténetére, ami azt jelenti, hogy értő, olykor kritikus észrevételekkel egészíti ki, vagy pontosítja az elmúlt század jeles szerzőinek következtéseit. Csiki Tamás könyve tehát egyszerre a paraszti emlékezetkutatás hazai történetének összefoglalása, amint a téma, a komplex paraszti életvilág nagy ívű feldolgozása.

A könyv a bevezetőt követő nyolc nagy fejezete egyenként is roppant érdekes olvasmány. Az első áttekintő fejezet az etnográfát a népi emlékezet tudományaként definiálja. Ebben a szerző